

Cioburile istoriei

Marius Szekely

- Nonficțiune istorică -

– **Ostraca** –

<i>Motto</i>	5
Cuvânt-înainte	7
Partea I Cioburi... Cnossos	27
Cioburi... Poleis	37
Cioburi... Alfabetul	44
Cioburi... Marea colonizare	48
Partea a II-a Fărăme... Delphi	55
Fărăme 2... Perșii	62
Fărăme 3... Atena	68
Fărăme 4... Veacul de Aur	75
Partea a III-a Ostraca Agora	93
Ostraca Demos Cratos	102
Ostraca Ostraca	115
Ostraca Miracole	122
Epilog	133
Bibliografie selectivă	153

Lungul drum al devenirii noastre ca oameni a fost nesigur, plin de neprevăzut și de capcane. Multe specii de simieni au pornit în cursă, puține au ajuns hominide și doar câteva au condus la specia Homo. Cam așa se întâmplă când nu prea știi sigur unde vrei să ajungi. Desprinderea speciei umane de regnul animal a putut fi eșalonată în mai multe etape.

Prima etapă și cea mai lungă a fost cea a modificărilor genetice și antropologice ale ființei umane. Caracterul acestor modificări a fost ireversibil, iar selecția lor se poate spune că s-a realizat darwinist, specia păstrând însușirile utile și abandonând pe cele care stânjeneau evoluția. Hominidul arhaic a adoptat poziția bipedă a corpului și a dezvoltat deplasarea pe membrele inferioare, dar a abandonat coada, devenită inutilă noului mod de deplasare. Exemplele sunt numeroase și cuprind întreaga gamă de schimbări morfologice ale ființei umane, care a dobândit un ADN diferit de al simienilor, rudele noastre primate. O modificare și mai importantă a fost extinderea perioadei de fecunditate a femelei speciei pe tot parcursul anului, și nu doar în unele perioade ale lui. Se asigura astfel o populație numeroasă și stabilă, aptă pentru a face față la noi provocări. Creierul uman a început să crească în volum și masă ca urmare a acestor transformări profunde. S-a permis astfel primul salt uriaș al speciei la finalul acelei etape. Prima formă de comunicare prin grai articulat a fost saltul de final de etapă. Omul devenea astfel o ființă socială, membru cu responsabilitate al unui grup de bipezi ce puteau comunica între ei.

În prima etapă au fost active genetica și morfologia corpului uman, dar din acel stadiu a intrat în cursa evoluției creierul ființei, care-și dezvoltă primele sinapse.

Tot acel arsenal de mijloace era într-o concurență acerbă cu natura înconjurătoare în jocul dur al supraviețuirii speciei. Firavul hominid era vulnerabil în goliciunea lui față de microglaciațiunea care năpădise planeta.

A doua mare etapă a drumului de parcurs a fost tot de lungă durată și a cuprins mai multe microepisoade, unele cu răspândire în întreaga specie, altele cu o întindere mai mică, uneori chiar locală. Microetapele erau marcate de câte o născocire, o invenție sau o „găselniță” a minții acelor strămoși, capabile să ușureze viața bietelor ființe aflate la cheremul unui mediu adesea ostil.

Prima mare descoperire a omului primitiv a fost că focul produce lumină și căldură. Păstrarea focului devenea astfel o împrejurare foarte avantajoasă omului silit de frig să se adăpostească în peșteri întunecoase, umede și răcoroase. Pieile animalelor ucise pentru hrană puteau la rândul lor să păstreze căldura dacă erau îmbrăcate direct peste pielea lipsită de blană. Nefiind cel mai mic, dar nici cel mai mare exemplar din regnul animal, omul a învățat de timpuriu să vâneze animalele mai mici, pentru hrană. Se folosea în acea nouă îndeletnicire de membrele superioare eliberate de sarcina deplasării și tot de aceleași membre se folosea să culeagă plante sau rădăcini comestibile. Devenind opozabil, degetul mare de la mâini permitea luarea în posesie a obiectelor și a fructelor de pădure. A devenit astfel un vânător-culegător priceput, o primă ocupație prin care-și procura hrana.

Având cât de cât hrană, un adăpost, lumină și o sursă de căldură în afara soarelui, hominizii își creșteau șansele de supraviețuire mai ales pentru că trăiau în mici grupuri și comunicau prin grai unii cu alții. În câteva generații au învățat să-și producă singuri focul, iar folosind bâte și pietre ascuțite să devină mai eficienți în vânatoare și pescuit.

Treptat li s-a modificat dentiția și stomacul, devenind ființe omnivore care puteau asimila deopotrivă carnea și masa vegetală. Indiferent de etapă și pentru toate viețuitoarele, hrana trebuia asimilată zilnic, ca și o condiție indispensabilă existenței vieții.

Au urmat alte microetape cu descoperiri minunate, cum ar fi: descoperirea uneltelor și armelor, a construirii unor adăposturi în afara peșterilor, a roții și olăritului, a îmblânzirii câinilor și cailor ș.a. Erau descoperiri locale, însă se răspândeau rapid de la o comunitate la alta sau nu! Populațiile primitive ale continentului american n-au descoperit niciodată roata sau metalele, iar îmblânzirea cailor nu a fost posibilă deoarece cabalinele au părăsit în urmă cu zeci de mii de ani continentul. În Europa, Africa și Asia, descoperirile se înmulțeau și oamenii dominau natura prin agerimea minții și puterea brațelor. Cele mai puternice animale cădeau pradă vânătorilor, iar specia umană se întărea și se diversifica printr-un spor natural firesc.

Era timpul unei alte mari etape din evoluția omului, și anume cea a cultivării pământului cu plante utile pentru hrană. Omul învățase să se hrănească diversificat, era un bun vânător și un culegător iscusit. Își îmbunătățise alimentația prin carne friptă la foc și plante fierte în apă. Știa să prepare băuturi alcoolice și să pregătească leacuri și alifii pentru răni sau boală. Îi lipsea însă o bază permanentă a existenței, pe care a găsit-o cultivând

plante și domesticind alte specii de animale. Putea în acest fel să-și alcătuiască o rezervă alimentară pentru perioadele lungi ale sezoanelor reci, când hrana era puțină și se procura greu.

De la acest punct, omul nu mai avea nimic din animalul prim-genitor, detașarea lui ca specie fiind completă.

Omul era o ființă socială, iar toate încercările prin care a trecut nu a reușit să le depășească decât prin cooperare cu alți membri ai comunității. La rândul lor, acele comunități au evoluat de la cete de vânători-culegători la ginți matriarhale sau patriarhale, de la ginți la triburi, de la triburi la populații nomade sau sedentare...

Unitățile reprezentative de indivizi interacționau între ele. Uneori cu violență, pentru a-și disputa un teritoriu mai fertil, dar alteori pașnic, pentru a face schimb de mărfuri sau a-și cunoaște vecinii și limba pe care o vorbeau. Comunitățile mai importante de oameni erau organizate și conduse de grupuri mai vioaie la minte sau cu rezerve materiale însemnate. Apare astfel politicul, iar în urma politicii apar hotarele, obștile, triburile, regatele și imperiile...

În zorii istoriei, societatea umană s-a separat definitiv de regnul animal și s-a stratificat social în mai multe clase. Păturile sociale erau interdependente unele de altele, dar diferite prin raportul de putere pe care îl exercita una asupra alteia. Cu alte cuvinte, erau societăți în care mulțimi impresionante de oameni ai claselor inferioare produceau bunurile materiale, dar se bucurau de ele doar în parte. Cealaltă parte revenea unei minorități care dispunea de ele după bunul plac, dar nu uita să creeze un aparat militaro-administrativ care să mențină starea de fapt cu forța și caracterul intangibil de elită conducătoare. Privită din exterior, societatea umană era oarecum solidă și bine

organizată. În interiorul comunității și al omului, situația era mult mai complexă. Pe de o parte, erau vechile temeri și angoase ancestrale, rămase în conștiința colectivă din vremurile în care oamenii erau asemenea animalelor. Marile dezlănțuiri ale forțelor naturii: furtuni, uragane, erupții vulcanice; soarele și luna, ba chiar și retragerea și întoarcerea diurnă a apelor pe plajele mărilor și oceanelor. Cumulul acelor fenomene naturale isca în mintea crudă a oamenilor întrebări fără răspuns, angoase profunde și chiar teroare. Pe de altă parte, și existența diurnă a oamenilor putea deveni extrem de dificilă în perioade scurte; invazii fulgerătoare, molime cumplite, acte bestiale ale unora contra altora, secete îndelungate sau ierni ucigătoare. În fața acelor provocări cumplite, omul era cu totul neajutorat. Până și cele mai firești necesități stârneau fiori precum neostoita foame zilnică sau nevoia de a dormi pentru a se reface forța vitală. Timpul în care soarele nu mai era pe cer și apărea întunericul, cu umbrele și luna care strălucea palid, era vremea repausului și a viselor, o altă taină adâncă a firii.

În dezordinea aceea interioară, omul preistoric a regăsit aliatul său dintotdeauna, creierul și gândirea. O capacitate întrezărită, dar încă nefolosită a creierului era imaginarul. Oricare dintre oameni avea capacitatea de a „vedea” aieva întâmplări sau fenomene care nu erau reale, dar care ar fi putut fi în trecutul sau viitorul speciei sale. Or, unii dintre oameni, poate mai dotați intelectual, au alcătuit niște scenarii fictive bazate pe acele „vedenii” și le-au înfățișat semenilor cu multă vervă și aplomb. S-au născut astfel niște povestiri desprinse de realitate, dar în care mulți oameni aveau tendința de a crede, cu atât mai mult cu cât cei care le prezentau reușeau un spectacol convingător. Se părea că acei „inițiați” aveau puterea de a

consulta acea „altă lume” și de a răspunde pe baza acelor consultări unor spaime ancestrale care terorizau spiritele.

Cea mai cumplită spaimă a omului preistoric era momentul încetării funcțiilor vitale, adică instaurarea morții. Alcătuindu-se în grupuri de „inițiați” și punându-și în acord trăirile, s-a format cu timpul o clasă socială care servea Divinitatea. Religia a devenit o instituție ce s-a alăturat elitei sociale care păzea bunul mers al societății oamenilor. Se părea că religia putea răspunde oricăror întrebări și avea soluții pentru orice necaz sau durere a oamenilor simpli. Va deveni astfel un fel de ghid al vieții oamenilor către lumea paralelă și mult-superioară lumii reale, în care vor ajunge sufletele muritorilor după deces.

În acel context au apărut zeii, entități supranaturale ce sălășluiau în lumea nevăzută și care vegheau ca nemurirea oamenilor să nu fie periclitată de fapte nepermise comise în viața pământească.

Așa cum în lumea reală exista o ierarhie, și în lumea zeilor existau: zei-lideri, mari-zei, zei mai mărunți, semizei, duhuri, năluci, fantezme, super-eroi, ș.a.m.d. Omul era dator să creadă în zeii care-l ocrotesc, să le fie recunoscător și să ofere ofrande atât zeilor, cât și slujitorilor lor din lumea reală, adică preoților sau „inițiaților”. În afara preoților instituționalizați și organizați au mai apărut și alți „cunoscători” ai marilor taine, precum: șamani, vrăjitori, magi, clarvăzători, vraci și doctori, astrologi, prezicători și ghicitori... Uneori, acea tagmă își avea interesele cu cele ale preoților, adesea erau însă în conflict de interese.

Orice populație cât de cât însemnată avea propria ei concepție despre viață și moarte și o mitologie aparte, populată de zei și ființe supranaturale proprii. Au apărut astfel o sumedenie de zeități, fiecare cu propriile atribute și taine

asumate. Uneori, aceste zeități intrau în conflict, iar aceasta însemna în lumea reală o perioadă nefastă în care atât forțele naturii, cât și ale comunităților se dezlănțuiau în zbateri lungi și cu profunde implicații. Unele populații supuse în urma unor dispute cu alte populații erau silite prin forță să adopte zeitățile învingătorilor. Alteori, pur și simplu se împrumutau zeii altei culturi, fără conflicte sau alte consecințe. Principalul era să existe o ordine superioară atât în lumea zeilor, cât și în cea a oamenilor.

După moartea fizică, spaima cea mai persistentă a societăților preistorice era instalarea haosului. În mentalul colectiv, haosul era o calamitate sinonimă cu sălbăticia unor vremuri de mult apuse.

Apariția religiei în viața comunităților a fost în general un aspect pozitiv. Alcătuirea filozofiei religiei era opera unor oameni inteligenți, membri de frunte ai comunităților cu o viață exemplară și austeră. Prin urmare, și membrii simpli ai comunității încercau să trăiască o viață cumpătată și fără excese. Firul etic și moral al religiei era scos în evidență și oferit observației colective. Existau și modalități de pedeapsă a celor care nu respectau regulile comunității sau refuzau normele de conduită stabilite de religia în practică. Rareori se ajungea la condamnarea la moarte, dar adesea, indivizii recalcitranți erau excluși din comunitate, ceea ce era, de fapt, tot o condamnare.

Moartea semenilor nu mai însemna doar o durere atroce, cât și un început de speranță. Morții au început să fie tratați cu atenție, venerați, chiar și pregătiți pentru o altă existență cu respect și pioșenie. Din vremuri ancestrale erau trei proceduri de urmat de către cei vii la moartea unui semen de-al lor. Cadavrul era incinerat, înhumat sau mumificat. Fiecare

procedeu avea în practică mai multe variante. De obicei, incinerarea se făcea pe un rug separat, iar cenușa defunctului era depusă în mormânt alături de multe dintre obiectele care au aparținut mortului. Incinerarea se putea face și direct în groapa anume pregătită pentru a adăposti cenușa și artefactele funerare. Înhumarea se făcea iarăși în mai multe feluri, în funcție de poziția cadavrului sau de obiectele care însoțeau somnul de veci. Mumificarea era specifică civilizației egiptene, dar nu numai, și presupunea o pregătire prealabilă a corpului celui decedat pentru viața de apoi. Astfel pregătit, corpul urma să facă o lungă călătorie, iar scopul înmormântării era de a păstra aspectul fizic al decedatului cât mai mult timp. Îngroparea propriu-zisă, a faraonului, de exemplu, se făcea cu un fast deosebit, sub un monument în formă de piramidă și însoțit în mormânt de adevărate comori extrem de valoroase. Înainte de a încredința corpul faraonului piramidei, ceremonia avea nevoie de un timp de 70 de zile de pregătiri amănunțite.

Omul a învățat din timp să construiască adăposturi terane pentru familii și locuințe opulente pentru elite. Instituțiile publice erau grandioase, iar în cinstea zeilor nemuritori se înălțau lăcașuri de cult speciale, denumite temple. Iată că s-a ajuns ca și în amintirea morților să se construiască monumente funerare cu totul speciale.

Omenirea a progresat pe calea aceea nouă pe care și-a deschis-o singură, iar acumularea de bunuri de valoare făcea viața oamenilor mai ușoară.

Nu mai era ființa despuiată și copleșită de forțele naturii, căci s-a ridicat sfidător la luptă cu necunoscutul și stihiiile haosului. Munca în colectiv a dezvoltat capacitatea de autoinstruire și au

UBRIS | We know books
început să modifice natura înconjurătoare, până atunci intangibilă.

Au creat dealuri artificiale în deșert pentru a-și îngropa faraonii, precum egiptenii;

Au deviat cursul râurilor și au transportat apa potabilă la mari distanțe pe structuri artificiale, precum romanii;

Au dirijat apa fluviilor prin diguri și canale pentru a fertiliza deșerturi aride cu nămolul adus de ape, precum egiptenii sau sumerienii;

Au răpit mării terenuri fertile și au secat mlaștini oprind apa să le mai inunde, precum celții;

Au săpat lungi galerii în munte pentru a scoate la suprafață metalul și sarea, precum germanicii;

Au ridicat imense ziduri de apărare pe distanțe de mii de km, precum vechii chinezi;

Au învățat să producă și să prelucreze metalele, un material net superior pietrei sau lemnului. Vechii chinezi aveau o impresionantă civilizație a bronzului, iar hitiții au dezvoltat prima metalurgie performantă a fierului.

Omul a devenit tot mai conștient de forța și puterea lui de adaptare. A găsit chiar explicabilă inechitatea socială prin vrerea divină și făcea concesii multor nedreptăți pentru a-și găsi liniștea interioară și traiul îndestulat.

Forțele haosului nu stagnează însă, iar viața fără griji era o raritate. Inechitatea socială isca multe furtuni în clasele superioare ale societății și se descărcau, de obicei, în contul claselor inferioare, care erau mai populate. Erau vremuri ale violenței și etalării forței militare ce se manifestau în primul

rând prin războaie. Luptele izolate din vremurile de mult apuse dintre triburile ce-și disputau o bucată de pământ sau turme de vite s-au transformat în bătălii încrâncenate între oștiri numeroase și bine înarmate pentru avuții și sclavi.

Au venit vremurile marilor imperii sclavagiste ce se măreau sau dispăreau în urma marilor bătălii. Existau armate profesioniste, dar erau puține și angajate exclusiv în slujba elitelor, iar marea masă a oștilor era de mercenari plătiți sau oameni fără pregătire militară prealabilă ori armament și echipament. Bătăliile deveneau astfel adevărate carnagii cu mii de morți și alte mii de prizonieri ce deveneau sclavi. Tot sclavi ai învingătorilor erau și localnicii comunităților care aveau ghinionul să trăiască prin acele locuri. Terenul propriu-zis al bătăliei era pentru mulți ani de nefolosit, căci leșurile miilor de oameni și cai morți răspândeau molime îngrozitoare. Lista calamităților militare se completa cu cea a cataclismelor naturale, care nu încetau să pună la grea încercare echilibrul fragil al existenței speciei.

Ca întotdeauna în momentele de grea cumpănă, umanitatea a găsit o speranță și o cale de urmat. De astă dată a fost vorba de un adevărat miracol, comparabil poate doar cu formarea unui grai articulat și a unei limbi de circulație.

În acel climat mai degrabă ostil decât prielnic care a fost Antichitatea timpurie, oamenii au născocit comunicarea prin scris și citit, un prim pas către propășirea speciei. Descoperirea aceasta nu a venit la un moment anume sau inspirată de zeii cei nemuritori. Ea a fost rezultatul unui șir îndelungat de căutări și încercări ale omului preistoric de a dialoga cu semenii săi și în alt mod decât prin simpla vorbire. Era o necesitate, căci vremurile tulburi pe care le trăiau separau comunitățile, iar